

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.дфн Богдана Тодорова

на дисертационен труд

на тема:

ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО НА МАЛЦИНСТВАТА В ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

на

Адем Сайди Зърбаш

задочен докторант в ЮЗУ ,

представен за публична защита, за присъждане на научната и образователна степен
„доктор“, 3. Социални, стопански и правни науки,

професионално направление: 3.3. Политически науки

1. Данни за докторанта и докторантурата

Адем Зърбаш е завършил бакалавър в ЮЗУ (2009-2013), педагогика, тема „Човешкото различие като етична норма в училище“. През 2013 г. участва в Международна програма за обучение на лидери към Американското посолство, Вашингтон.

Магистър по образователен мениджмънт, тема „Ролята на НПО с образователна функция в процеса на формиране на гражданско общество“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“ (2014), която обуславя изследователския интерес към темата на дисертацията. Задочен докторант по Политология и политически науки, в ЮЗУ.

Дисертантът активно участва с доклади в различни научни форуми по програма Еразъм: доклад на тема „Гражданско общество и етнически малцинства в България и Македония“, 6th International Conference Ohrid – Vodici, 2018; доклад на тема „Гражданско общество и етнически малцинства в България и Албания“, Еразъм + университет Александър Джовани

в гр. Елбасан, Албания, 2018; участие по програма Еразъм + с доклад на тема „Гражданско общество и етнически малцинства в Република България и Република Турция“, Turkey, 2019. Активно участва в докторантското училище на ЮЗУ, както и в научните сесии на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2011, 2013. Участва в бизнес форуми съвместно с Тракийската агенция за развитие в Текирдаг, Истанбул, Велинград, Комотини и научни конференции в Черна гора и Македония. Адем Зърбаш има богат опит и с проектната дейност - разработен съвместен проект с община Баджалар, Истанбул; проект за ЦПО МАРК, Гоце Делчев; проекти по превенция на ПАВ, община Благоевград.

Дисертантът притежава удостоверение за учител по религия от Главно мюфтийство в Република България и Грамота за художествено четене на Коран. Има три излезли от печат статии, от които едната е в съавторство.

Изпълнителен директор на НПО от 2015 до 2022 г. на Международна асоциация за развитие и култура, чийто предмет на дейност е защита правата на човека, социално предприемачество, разработване и управление на международни и европейски проекти, създаване на културно образователни центрове.

2. Данни за дисертацията и автореферата

Общият обем на дисертацията е 166 страници, от които 147 са основен текст и 19 страници са приложения. В дисертационния труд са включени 14 таблици и 36 фигури (диаграми). Трудът се състои от структуриран увод (актуалност на проблема; основни понятия; предмет и обект на изследването; цел и задачи на изследването; методи; хипотези), три глави със съответните параграфи, заключение и приложение в обем на пет страници. Библиографията съдържа 131 източника, предимно на български език, както и онлайн източници.

Темата е много актуална, добре подбрана и структурирана. Използван е интердисциплинарен подход и адекватна за изследването методология - метод на анализ и синтез (по-конкретно факторен анализ и синтез), методите на индукция, дедукция и аналогия, като модел за поведение, класификация и метод на обобщението, математически и статистически методи (най-голямо приложение има методът на групирането). За целите на изследването е използван и емпиричен подход, като метод за събиране на знание и достигане до емпирични факти, чрез средствата на наблюдение, измерване и експеримент.

Авторефератът в обем на 33 страници, отразява изцяло и пълно съдържанието на дисертационния труд, като представя синтезирано основните идеи в него, постигнати резултати, теоритична и практическа значимост на изследването, списък на публикациите по темата на дисертацията. Приемам оформените от автора приноси на изследването, представени в автореферата.

3. Научни постижения на дисертацията

Оригинално е разработена една много важна област, каквото е представителството на малцинствата в гражданското общество, която се нуждае от обективен анализ и оценка на реални факти. Тази проблематика ангажира всички политически равнища в ЕС в обща стратегия, в която приоритетите са свързани с политиките за интеграция, достъп до гражданското общество, както и подобрения в начина на живот на етническите общности. В тази връзка в труда специално внимание е отделено на Стратегията за подкрепа развитието на гражданските организации.

България, заедно с Румъния е с най-висок дял на ромското население, при своеобразен тип демографско развитие, което обуславя включването на тази малцинствена група като обект на настоящото изследване. Авторът съвсем основателно посочва тази етническа група, наред с представителите на исляма, защото страни с по-високи икономически равнища и по-нисък дял на етническо, по-специално ромско население, формират определени специфики и различия между България и други страни от ЕС. В европейските страни няма такъв голям дял обеднено население, нито смесено по такъв демографски признак. Съвсем сполучливо са въведени историческите измерения, които също са източник на различия между страните. Много от страните в Европа свързват етническите си проблеми с имиграционни вълни, докато в социално-демографския облик на ромите в България е отразен традиционният. Въпреки че стратегиите на отделните страни не могат да се подчинят на една и съща типова рамка, те имат обща концептуална основа – интеграция на ромите в обществото. С оглед заложените цели на труда обстойно е анализирана ролята и дейността на НПО-та, доколкото проблемите за съблюдаване на равенството са в обсега на тяхната дейност. В тази връзка освен нормативната уредба за насърчаване на гражданското общество в неправителствените организации, е включена и дейността на създадения към Министерски съвет, Съвет за развитие на гражданското общество в България. НПО-та, са

разгледани като инструменти за включване на малцинствените групи като пълноправни участници в гражданските общества.

Приложен е интересен подход на разработване на темата: от една страна през призмата на Европейските нормативни документи (проучване на нормативната рамка за гражданското участие в други държави - членки на Съвета на Европа), и чрез анализ възможностите за разширяване участието на гражданите в управлението на местно ниво в България, въз основа на което са изготвени предложения за нормативни промени. Определено принос на дисертанта е, че не се фокусира в подчертаване на негативните страни, а е проучил и систематизирал примери за добри практики от страни като Норвегия, Швеция, Румъния, Словакия, Полша, Холандия, Финландия, Исландия, които могат да бъдат заимствани и апробирани на местно ниво, воден от презумпцията, че интеграцията не предполага пълно изравняване, а сближаване по икономическо равнище и социален статус. В тази връзка като примери са посочени Икономическият и социален комитет, както и Комитетът на регионите, които осъществяват съвместни дейности с гражданския сектор, предоставяйки консултации на граждански организации, чрез съвместно решаване на проблеми на публичния сектор. В България липсват такива форми, чието присъствие би съдействало за ограничаване на участието в сивия сектор, както и за поемане на социална отговорност, като ограничител на дискриминацията.

Проучени и обобщени са правните механизми на страните членки на ЕС (Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация, Директиви на ЕС, против дискриминация). Специално внимание е отделено на Директива 2000/43/ЕО, която следва да бъде приложена от държавите членки с оглед спазване на принципа за равно третиране на лицата, както и на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства. Добре проучени и систематизирани са програмите за осигуряване на интеграция на малцинствените групи, както и за тяхното финансиране - Европейския социален фонд плюс, Еразъм+, мрежата „Евридика“, включваща мерки за преподаване на регионални и малцинствени езици в европейските училища. Обучението и квалификацията са приоритетна област в интеграционната политика на ромите и най-добре се изучават благодарение на участие в съвместни проекти.

Важно практическо измерение на труда е насочване на вниманието към предучилищната подготовка на децата, и езиковото им обучение. Специално внимание заслужава и програмата „Творческа Европа“, като предпоставка за увеличаване на трудовата заетост на ромите, основно в благоустройствени дейности, с което пряко се засяга проблемът за социалното им участие (равенство в заетостта и равен социален статус).

Участието на малцинствата в гражданското общество е важно както за самите тях, така и за цялостната ефективност на предприетите мерки и програми за тяхното интегриране, доколкото да се застъпиш за собствените си интереси предпоставя компетенции за действие или т.нар. 'empowerment' на гражданското общество. Дисертантът е извел, че това участие и консултативна функция на гражданското общество е най-важната полза, която взаимодействието между държава и гражданско общество формира.

От друга страна трудът печели с проведеното емпирично изследване целящо да установи мненията и нагласите на гражданското общество към малцинствата в България, обвързано с новата изследователска методика на веб-базиран изследвания (използвани са функциите на google формуляри за създаване и разпространение на анкети), което потвърждава заложената в труда втора хипотеза - *че малцинствените групи в България не са достатъчно интегрирани в гражданското общество и е необходимо предприемане на дейности за намаляване на дискриминацията, осигуряване на по-добър достъп и заетост, както и въвеждане на по-строги правила по отношение основните права и задължения в гражданското общество.* Методологията за провеждане на изследването е прилагане на анкетен метод. За целта е разработена анкета съдържаща 20 въпроса от отворен и затворен тип, имащи за цел установяване мненията и нагласите на гражданското общество за малцинствата. Тя включва алтернативен, дисперсионен и описателен анализ. Много добро впечатление за онагледяване на получените резултати прави използваният от дисертанта графичен анализ.

Анализът на анкетите показва, че предрасъдците и стереотипите все още заемат значително място в българското общество, което продължава да има слаби или почти никакви познания относно представените в страната малцинства. Самите стереотипи са разгледани на две нива – имплицитно и експлицитно, оказващи различно влияние върху типа преценка. Стереотипите, предрасъдците и дискриминацията са разгледани подробно на база т. нар.

„реч на омразата“ и по отношение на три групи етнически малцинства на територията на България - традиционни малцинства, със значителни международни диспори (арменци, евреи, помаци и роми), нови малцинства, формирани след 1989 г., поради имиграционни процеси (араби, виетнамци, китайци) и етнически малцинства от съседни балкански държави (албанци, гърци, македонци, румънци, сърби и турци). Най-значима социална дистанция е установена към ромите и турците, като към вторите дискриминацията се свързва с „ислямофобията“ и внушеното чувство на страх от мюсюлманите и исляма, като цяло, което определя изследователския интерес на Адем Зърбаш да включи и тази малцинствена група. Във връзка с дискриминацията са разгледани правата на малцинствата в България и различните техни представителства, на база на което са отчетени слаби антидискриминационни политики, отсъствие на противодействащи мерки и разрастване на инцидентите на етническо противопоставяне на битово и политическо равнище.

4.Критични бележки и препоръки

- липсва обвързаност на изведените препоръки с нормативни държавни документи в сектор образование – напр. Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в България (2021-2030);

- десегрегацията в системата на образованието, не трябва да бъде само и основно дейност на НПО-та и да се иска увеличаване на броя им, а по-скоро да се търсят механизми, с които тя да бъде държавна политика (при социалната демокрация държавата остава отговорна в ролята си да подпомага и гарантира), и фокусът да не бъде поставен върху майчиния език, а в знаенето на български език, особено при ромското население, но с настъпилите негативни трансформации, това е валидно и за мюсюлманското.

- липсва баланс както между положителните и отрицателни характеристики на социалния профил на двете малцинствени групи, така и при представяне представителствата на малцинствата (не са засегнати тези на мюсюлманите, също изискващи адекватни политики и мерки).

- относно направената препоръка от дисертанта „за въвеждане на еднакви права и задължения за всички граждани, без значение от етноса им“ (с.140), трябва да се отбележи

че това е гарантирано в Конституцията на страната, чл.13, ал. 2 и 3 и в Закона за вероизповеданията, чл.4.

- относно признаването на ромския език като малцинствен език, подобно на другите малцинствени групи (с.74) - това не може да се реализира, защото няма единна стандартизирана книжовна версия, различните ромски групи използват латиница, кирилица, давангари и др.

Имам въпрос: може ли дисертантът да обясни, какво има предвид с твърдението, че в „страната се проявяват крайно „религиозни проявления““ (с.141).

Препоръки:

- трудът би спечелил ако беше направен сравнителен анализ с други подобни емпирични изследвания, за да се регистрират векторите на промяна, както и с включване на системен подход в методологията;

- при бъдещи емпирични изследвания, да се прецени какво респондентите разбират под толерантност.

- в бъдещи изследвания по-ясно да се открие авторовата позиция, както и нормативните концепции относно гражданското общество, като политически променливо понятие.

5. Заключение

Рецензията е изготвена съгласно Заповед № 976/27.05.2022 г. на ФС на ФФ – ЮЗУ и съгласно решение на членовете на научното жури за провеждане на процедурата по защитата на дисертацията от 01.06.2022 г. . Декларирам, че не съм свързано лице по смисъла на § 1, т.5 от Допълнителните разпоредби на ЗРАСРБ с Адем Зърбаш.

Рецензираната научна разработка напълно отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав, на Правилника за приложение на ЗРАСРБ и правилниците за неговото прилагане, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. Дисертацията и автореферата са минали през софтуерна проверка за наличие на плагиатство и отговарят на приетите от академичния съвет на ЮЗУ изисквания.

Независимо от направените критични бележки и препоръки, и имайки предвид актуалността на проблема, приносите в разработения дисертационен труд за спешни решения и нови политики в сфера образование, здравеопазване, трудова заетост, социална сфера, и по-голяма представителност на малцинствата в гражданското общество, препоръчвам на членовете на уважаемото научно жури да присъдят образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.3. Политически науки, на Адем Зърбаш.

14 юни 2022 г.

гр.София

Рецензент:

проф.дфн Богдана Тодорова